

Víra a svět u J. L. Hromádky [1968]

Když J. L. Hromádka ve svých 38 letech přehlížel svůj dosavadní „theologický i myšlenkový růst“ a v podobě „Cest protestantského theologa“ předložil veřejnosti soubor svých starších i novějších projevů, vyslovil v úvodu několik zásad, jimiž je charakterizováno celé jeho meziválečné působení. Je velmi aktuální, jestliže si některé rysy tohoto působení připomeneme; mnohé z tehdejších Hromádkových důrazů jsou dnes odsunuty stranou a mlčky přecházeny. Mám za to, že se nevyhneme úkolu meritum věci vyjasnit, v nové situaci posoudit a rozhodnout, zda se tenkrát Hromádka mýlil či nikoli, zda je třeba jeho tehdejší pozice revidovat (např. redukovat) anebo zda je možno postupovat v jejich intencích i dnes, a třeba i o krok dál.

Hromádkovi šlo podle jeho vlastních slov o theologickou svéprávnost a suverenitu. Odmítl to, co se nazývalo „moderním náboženstvím“, jako něco velmi starého, co od nepaměti provázelo klasickou křesťanskou zbožnost, stojíc vedle ní a proti ní. Za rozhodující považoval *nejhlubší motivy* samotné zbožnosti; ty je třeba zkoumat a zjišťovat jejich nosnost, pravdivost a účinnost. Teprve na tomto místě může theologie získat svou suverenitu; k náboženství, ke zbožnosti nás nesmějí vést motivy filosofické, vědecké, politické nebo jakékoli jiné, přicházející zvenčí. Náboženské cíle nesmějí být ztotožňovány s pozemskými ideály, třeba to byly ideály mravně a kulturně nejvyšší, nejčistší a nejuniverzálnější. Ale to nikterak neznamená, že by se theologie měla omezit na nějakou svou vlastní sféru, na svůj píseček; naopak její smysl tkví v důsledném promýšlení všech životních a světových otázek z hlediska křesťanství. Jestliže má theologie prosadit svou suverenitu vůči filosofii, vědě, politice, pak proto, že v křesťanství je *osobitá* filosofie a *osobitá* praxe. Hromádka vyznává, že soustředěný zápas o poslední pravdy theologické neotupuje smyslu pro praktické otázky životní; motivy onoho praktického rozhodování však nesmějí být vzaty odjinud, ale musí být vždy vědomě a kriticky vztahovány k posledním zdrojům víry a zbožnosti. Hromádka kritizuje schizofrenii tehdejší theologie, která připouštěla jakousi rozdvojenost mezi zbožností a mezi filosofickým názorem na svět. Výsledkem však je právě ztráta theologické svrchovanosti, protože i samotné náboženské projevy se pak přizpůsobují oné mimokřesťanské filosofické základně. Dokladem theologické svrchovanosti je naopak např. smělost pohledu na světové otázky politické a sociální (Kutterovi a Ragazovi např. dovoľovala právě tato theologická svrchovanost mnohem otevřenější přístup k dělnickému hnutí, Hromádkovi zase svobodnější hodnocení komunismu po válce).

Hromádkovi tedy nikterak nešlo o nějaké soustředění k duchovním záležitostem, které by vyžadovalo opustit záležitosti světa a vyklidit světská bojiště. Zajisté se nelze spokojovat jen tzv. praktickým křesťanstvím anebo organizačními úkoly, ale to nikoli z odporu k organizování nebo pro méněcennost praxe, nýbrž proto, že ztráta smyslu pro nejvyšší principy nábožensko-theologické snadno vede ke *zmatené praxi*. Z průměrných pokrokových, kulturních a politických nálad si křesťan nemůže a nesmí dělat normy; nesmí také propadat kulturní filosofii křesťanství v podstatě cizí. Theolog a vůbec křesťan se nebojí vědy, filosofie a kritiky; hledá však nejhlubší předpoklady pro tvorbu filosofickou a vědeckou. Křesťanství není hrobařem, nýbrž zdrojem myšlenky. Je proto úkolem české protestantské theologie, aby vytvořila základnu vskutku protestantské myšlenkové práce; jen opravdová theologie bude umět postavit proti mimokřesťanské filosofii a kultuře filosofii a kulturu svou, svéprávnou a osobitou. Křesťan stojí podle Hromádky plně uprostřed světa a jeho starostí, bere tyto starosti na sebe a řeší je po svém. Křesťanská víra má své konkrétní důsledky v tom světě a v té době, v nichž se uplatňuje: křesťan má a musí být nositelem, obhájcem i šířitelem křesťanského myšlení a křesťanského životního směru. Hromádka se veškerou vahou opíral předstávě, že by křesťanství mohlo být jenom jedním ze zdrojů našeho myšlení a naší životní praxe, vedle něhož by byly ještě jiné. To je jádrem jeho

kritického pohledu na Masaryka, jehož ideál humanitní odmítá ztotožnit s ideálem křesťanským. Ale důraz na specifickou a svéprávnost křesťanské víry je u Hromádky pronášen jedním dechem s důrazem na univerzální, světový dosah jejich principů. Proto kritizuje Hromádka každou teologii, která se vzdává tohoto univerzalizmu a omezuje víru na určitou provincii, oblast lidského duchovního života, vedle níž jsou ještě oblasti jiné, které mají své zákony a normy. Hromádka výslovně odmítá hned ve východisku každou teologii, která „nepodává programu pro vědecké bádání, uměleckou tvorbu a sociálně-politickou činnost“; „nás Bůh chce býti Pánem i politiky, společnosti a hospodářské činnosti“. Proto ještě po letech považuje za jednu ze základních otázku, s jakými pokyny pošleme údy své církve do světa, do občanského povolání, do mravních, kulturních, politických a sociálních zápasů. V polovině třicátých let formuloval Hromádka výrazný požadavek, že je nutno „ukázat směr a program, kterým se má český evangelík řídit ve veřejném životě naší doby“. Proto také zpětně vidí podstatnou slabost Jednoty bratrské v její lokálnosti a v nedostatku univerzálnosti. Jednota nezvládla všechny otázky, které musí řešit každá církev, chce-li nést odpovědnost za sebe i za okolní svět. „Bratři se dlouho vyvíjeli, nenesouce bezprostředně na sobě odpovědnosti za veřejné a politické osudy své země.“ Tak došlo k tomu, že se dílo Jednoty „nestalo světodějnou mocí náboženskou a ... neobsáhlo českého života širě(ji) a pronikavěji“ a že „nás veřejný život nebyl dost proniknut přetavující mocí reformační víry“.

Stejně velkým, možná hlubším problémem (protože problémem celé reformace) je vztah věřícího křesťana (i theologa) k filosofii. Může mít reformace svou filosofii? Obtíž je podle Hromádky v tom, že reformace neznala filosofie, která by byla adekvátní jejímu vnitřnímu obsahu. O Kalvínovi zajisté nelze říci, co říká Hromádka o nedostatku praktické odpovědnosti Jednoty za osudy své země. Ve filosofii však právě o Kalvínovi platí, že svou velikou soustavu theologickou vybudoval bez podrobného filosofického rozboru okrajových principů theologických a že nevytvořil reformační filosofii. Reformace vůbec znamená očistu evangelia, říká Hromádka, ale filosoficky nezdočila starých motivů myšlenkových. Proto se duch staré metafyziky vrací do protestantské theologie. A proto je podle Hromádky (z r. 1931) problém reformační filosofie dodnes základní otázkou protestantské theologie.

J. L. Hromádka vylučuje tedy celým svým přístupem možnost, že by cokoli mohlo být propuštěno ze zájmu křesťanů a že by se jakákoli oblast mohla vymykat nárokům, které před ní i před nás staví víra. Křesťan podle Hromádky nesmí utíkat před zápasem politickým, mravním ani myšlenkovým. „Je-li Bůh Pánem veškerenstva, nesmí býti ani jedna sféra kulturní vyňata z jeho vlivu.“ Cílem této aktivity a přímo angažovanosti však není, aby se křesťané a křesťanství kulturně a společensky prosadili. Jde o vítězství Boží, nikoli naše. V tom je celá obtíž a odpovědnost našeho úkolu: skrze *naši* práci má *Boží* pravda pronikat do všech oblastí životních. To je pak pochopitelně základem neustávajícího napětí mezi aktem víry a jakýmkoli daným stavem kultury, sociální struktury, politické situace apod. Toto napětí je obsaženo již v principech a nemůže být redukováno na žádné napětí uvnitř světa, tj. uvnitř kultury, politiky nebo třídní struktury společnosti. Křesťan zajisté bude spolupracovat tam, kde nalézá podle svého přesvědčení nejlepší program a plán; musí vědět, kde je jeho místo a který program je jeho povinností podporovat. „Jsme přece všichni odpovědni za svůj stát a za ducha, jaký vládne v našem soudnictví, zákonodárství, ve veřejné správě, ve školách a hospodářství. Této odpovědnosti se nesmí nikdo z nás zbavit.“ Ale křesťan ztrácí svou specifickou odpovědnost tam, kde se ztotožní s vytvořenou už frontou. To platí ostatně i do vlastních řad; proto považuje Hromádka za nemožný návrat k orthodoxii. Tím spíše to však platí navenek, protože tady zvláště hrozí nebezpečí, že mimoděk dojde k posunutím vlastních principů v důsledku přizpůsobování potřebám vnější fronty.

Rozumím těmto už starším Hromádkovým důrazům jako osnovné strukturu jeho theologického (i filosofického) myšlení o světě ve světle a v perspektivách víry. Jako Ježíš Kristus přišel doprostřed tohoto světa a do nížin lidské bídy, aby je uznal a vyhlásil za

(z milosti) hodné záchrany a spásy, tak jsou všichni, kteří se k němu hlásí, vysíláni do světa, tj. do každé jeho oblasti, aby tam přinášeli radostnou evangelijní zvěst. Ale jako Ježíš Kristus nepřišel, aby ponechal svět a člověka tím, čím jsou, ale aby je proměnil, tak je každý věřící křesťan povolán k tomu, aby tam, kam přijde a kam jej přivádí jeho odpovědnost za svět a za druhé lidi, nenechával věci být, ale aby pracoval na jejich proměně. Víra, která neproměňuje situaci, lidi, svět, není žádnou vírou (tj. je mrtvá). To ovšem nemůže být omezeno na působení nevědomky; jistě nemá křesťan nikdy výsledky své práce a svého působení zcela ve svých rukou, ale neobejde se bez vlastního, vskutku *svého* programu. Jeho programy budou zajisté vždy jen částečné, parciální, ovšem nedokonalé (i když to nesmí být výmluvou: křesťan musí udělat všechno pro to, aby jeho programy i jejich realizace byly co nejlepší a co nejpromyšlenější), ale bez programů se neobejde. „Lhostejnost k programům je slabost ducha“, říká Hromádka.

Mám ovšem za to, že bezvýhradný souhlas s nějakým programem je jenom zastřenou formou takové lhostejnosti. Naopak, vzít nějaký program vážně znamená podrobit jej hluboké kritice. Skutečná loajálnost k jakémukoli programu je možná jen jako kritická loajálnost. Podstata kritičnosti však spočívá nikoli v tom, že proti jednomu názoru nebo proti jedné frontě stavíme názor či frontu jinou, ale v tom, že vědomě podrobujeme každý názor a každou frontu (zejména pak svůj názor a svou frontu) normě, která není jejich součástí a východiskem, ale není součástí a východiskem ani jiných názorů a jiných front. Jinými slovy, kritičnost ve své podstatě spočívá v tom, že sami zůstáváme otevřeni skutečné pravdě a skutečné spravedlnosti a že jim svou činností otvíráme cestu, že jim svým přispěním napomáháme k tomu, aby se uplatnily a prosadily v našem životě, ve společnosti i v celém světě. Víra se o svět zajímá a angažuje se na všech jeho rovinách; víra je orientována ke světu a do světa, kde chce něco pořídit, něco prosadit. Ale víra se nikdy nepřizpůsobuje světu a nenapodobuje jej, nýbrž dělá všechno pro to, aby se svět změnil. Kladu si otázku, zda je legitimní poukazovat např. na to, že boží království není z tohoto světa, jestliže zároveň neuznáme a nevyhlásíme jeho nárok na *vládu* nad tímto světem. Víra znamená předně proměnu osobního života, ale ve svých důsledcích proměnu *všeho*, proměnu celého světa. A taková proměna není možná bez práce na proměně všech oblastí, všech rovin. Zajisté rovina víry je jiná než rovina filosofie (či ideologie) nebo rovina politiky; ale k podstatě víry právě patří, že ze své původní roviny vstupuje na rovinu filosofie nebo zase na rovinu politiky anebo vůbec na jakoukoli jinou rovinu, aby působila k jejich vnitřní i vnější proměně.

Ještě v prvních poválečných letech jsme slyšeli od Hromádky podobné myšlenky a nacházeli jsme v jeho projevech stejné důrazy. Slyšeli a četli jsme znovu, že víra stojí sice nad politikou, ale že skutečně živá víra má také určitý pohled na věci tohoto pozemského života. Každý z nás máme nějaké politické názory, říkal Hromádka; necht' je tedy všechno naše politické rozhodování určováno pravdou, která nám byla zjevena v Ukřižovaném a Zmrtvýchvstalém. A to se pak neobejde bez toho, že sestoupíme do vřavy dne, že budeme „stát na ulici a uprostřed vši té lidské bídy a často i špíny pracovat a bojovat, protestovat a pomáhat“, třeba by na nás stříkalo bláto a kolem našich uší hvízdalo kamení. Ale postupem let přenesl Hromádka svůj zápas na světová fóra a doma – snad z bezradnosti – do „vřavy dne“ už nesestupoval. Někteří jeho mladší spolupracovníci ho v tom velmi ochotně následovali; dnes se dovolávají Hromádky i theologové, kteří ve falešné „křesťanské“ skromnosti vyklizují kdejakou pozici ve světě a vděčně přijímají vymezený náboženský prostor pro svou redukovanou působnost. Přesto mám za to, že jedním z nejnaléhavějších našich dnešních úkolů je navázat právě na onu starší Hromádkovu linii. Jen kritický přístup může být legitimací navázání vskutku loajálníhoho.